

Moderní život

Foto: Jakub Stadler

Vyhod'te příručky. Ať si děti hrají!

Českým dětem se o rok prodlouží povinná školní docházka. Bude jim to svědčit? Nestorka české pedagogiky EVA OPRAVILOVÁ soudí, že nikoli. Děti bičované k výkonu jsou podle ní bezradnější, než byly kdysi „dětí ulice“.

VLASTNÍ CESTOU.

„Názory se mění, každý si musí najít vlastní cestu.“ říká o přístupu k dětem pedagožka Eva Opravilová.

povídal, četl. Dříve bylo tolik krkolomných říkanek, dneska už je maminky ani neznají, děti to přitom baví. Jistěže u některých vad je péče odborníka namístě a je dobře, že se včas podchytí, někdy jde ale o banality.

V čem jako rodiče často chybujeme?

Vytvořil se určitý obraz dítěte, které je úspěšné a z hlediska vývojových mezníků naplňuje „normu“. Je ale těžké, aby všechny děti takhle vypadaly. A hlavně zbytečné. Dětství bylo vždy spojeno s určitou tolerovanou nedokonalostí. Vývoj nejde u všech stejně, u někoho dlouho nic a pak se to vyhoupne. Jenže my jsme netrpkliví a chceme, aby dítě co nejrychleji odpovídalo nastavenému mezníku. A když tomu tak není, běháme za odborníky.

Jak by podle vás měla vypadat ideální mateřská škola?

Já bych ji zjednodušila, aby to tam nepřekypovalo hračkami, ale aby prostředí více svádělo ke kutění, zkoumání, tvoření. Aby tam bylo méně dětí a vlídné paní učitelky dokázaly potlačit tendenci dítě něco naučit a místo toho ho spíše pozorovaly, co všechno dokáže, a pomohly mu jeho práci nějak usměrnit. Toho, čeho chtějí dosáhnout tím, že dítě někam vedou, mohou docílit i tím, že jej jenom navedou a ono se k výsledku dobere samo. I když to třeba bude trvat déle. Měli bychom dětem vykolíkovat prostor a nechat je pohybovat se v něm samostatně. V Drážďanech je školka, kde místo hraček mají staré krámy – budíky, telefony, kafemlejnky – které mohou děti rozebírat. Svoji práci přitom mohou nechat rozdělanou, aby se k ní mohly druhý den vrátit. U nás je tendence pořád všechno uklízet.

Většina českých dětí žije dnes v blahobytu. Je něco, co jim chybí?

Naše století ukradlo dětem hru. Vytěsňujeme spontaneitu, která k dětství odjakživa patřila. Mnohé děti mají pracovní den stejně dlouhý jako rodiče. Staly se konzumenty obsahu, kromě docházky do škol se účastní dalších aktivit v pevném pracovním režimu a bez vlastního úsilí, vůle a zájmu se s pomocí dospělého přesouvají z místa na místo, od činnosti k činnosti, od skupiny ke skupině. Mají jen omezenou možnost rozhodovat se podle svého a navazovat kontakt s vrstevníky, prostor na hru se zmenšil.

Máte pocit, že děti si už nehrají?

Dnešní děti jsou hrozně proorganizované, dokonce i o víkendech a dovolených rodiny vyhledávají místa, kde jim někdo připraví

Eva Opravilová (82)

Psycholožka, pedagožka a vědecká pracovníce. Autorka řady odborných publikací, knih pro děti i dvaapadesátidílné televizní encyklopedie *Kostičky*. Spoluzakládala časopis *Sluníčko* i Asociaci předškolní výchovy, jejíž je dlouhodobou předsedkyní. Vystudovala obor pedagogika-psychologie na UK v Praze, krátce pracovala v mateřské škole, dodnes přednáší na Pedagogické fakultě UK.

program. Také v mateřských školách jsou děti svázány předpisy k plnění určitých cílů, k vytváření určitých dovedností. V běžném provozu bývá strašně málo času na to, aby jednaly alespoň trošku svobodně a volně. Přitom dítě, když si hraje a nic ho nestresuje, je schopné pracovat mnohem usilovněji, než když ho do toho nutíme.

Proč je důležité, aby si děti hrály?

Hra přispívá k zachování duševní vyrovnanosti. Děti v ní rozvíjejí fantazii, samostatnost, řeší různé situace, musejí se rozhodovat, vyjednávat. Takové věci se ne naučí při řízené činnosti. Dítě se potřebuje setkat se slepými uličkami, poučit se z chyb. Je to důležité proto, aby se později umělo vyrovnat proměnlivým nárokům doby a aby nečekalo, až mu někdo všechno nalajnuje a nastrčí ho správným směrem. Nejsvobodnější prostor, kde se tohle může naučit, je při hře, kdy neurčujeme, s kým a čím a jak si může hrát, ale kde je vše podřízeno jeho představivosti.

Do jakého věku je hra důležitá?

Celý život. Jenom dostává jiné podoby. U předškolního a mladšího školního věku si děti hrají klasicky s něčím a na něco, u starších dětí se to přehoupne do zájmů a sportu a u dospělých do koníčků. Ale člověk potřebuje vždycky si hrát, mít činnost, kterou dělá rád, svobodně, dobrovolně a která mu přináší radost, nikoli výslovný profit. Pokud takovou činnost nemá, je nespokojený. Kdo nebude znát hru z dětství, v dospělosti bude hledat formu pasivního trávení času.

Hravé děti to ale mívají těžké ve škole...

V zahraničí se dělaly pokusy, kdy část předškoláků byla umístěna do přípravných, takzvaných multých ročníků na školách a druhá chodila do mateřské školy. Děti, které měly lepší přípravu, se samozřejmě ve škole adaptovaly lépe, zatímco ty z mateřských škol měly zpočátku ▶

Vláda schválila povinný poslední rok školky, jste jako pedagožka ráda?

Nemyslím, že to je dobrý nápad. Novela upírá rodičům to, co je jejich nejvlastnější povinností. Naučit děti barvy, zajistit, aby se uměly vyjádřit, pozdravit a poděkovat, na to nemusí být žádná zvláštní metodika. Příprava na školu není soubor nějakých předkvalifikací a není dobré, když důvěru rodiče ve vlastní vychovatelské schopnosti něco omezuje.

S čím se dnešní předškoláci nejvíce potýkají?

Největším problémem je mluva. Když dítě špatně mluví, rodič má nutkání hned hledat logopeda a nenapadne ho, aby mu více

drobné problémy, které se ale během tří měsíců vyrovnaly. A později se zjistilo, že děti z klasické školky, kde měly možnost si hrát, byly v dalších letech úspěšnější. Bylo mezi nimi méně těch, které musely opakovat ročník, měly více zájmů, víc se jich dostalo dál na školu.

Takže podle vás není nutné děti už odmala systematicky rozvíjet?

U didakticky strukturovaných činností se sice dostaví efekt až o třetinu rychleji, než když dítě k danému poznatku nebo dovednosti dojde přímou cestou. Je to ale zbytečná akcelerace. Všechny vědomosti se dají v životě dohnat, avšak období tvůrčího snění a nezávazného spontánního jednání, které nám nabízí dětství, se už vracet nebude, a právě to dítě nejvíc potřebuje.

Jsou dnešní děti jiné než dříve?

Výzkumy z poslední doby přinášejí varovné signály – dnešní děti jsou lépe fyzicky vyvinuté než předchozí generace, i v psychickém vývoji se projevuje určitá akcelerace a jsou i sociálně vyzrálejší. Ale také víme, že tomu dobrému tělesnému stavu neodpovídá funkční zdatnost a výkonnost, u více než poloviny dětí se projevuje vadné držení těla, opožděný vývoj jemné i hrubé motoriky, narůstá počet smyslových vad, zvyšuje se výskyt civilizačních chorob, jako je diabetes, alergie, obezita. Chybí jim ulice.

V čem bylo dobré nechat je běhat po ulicích?

Děti dříve procházely takzvanou socializací ulic. Na ulici se potkávaly děti z různých tříd i věkových kategorií, musely se naučit v takové skupině nějak prosadit, to znamenalo zvolit správnou sociální komunikaci, umět přesvědčit své partnery. Na ulici se samozřejmě odbývaly i věci, které měly také své negativní rysy. Ale dítě bylo v takové skupině samo a muselo si svoje problémy řešit.

Zakládáním dnešní doby se staly kroužky. Co je málo a co už příliš?

Obávám se, že v mnoha případech to jsou jen pofiderní komerční aktivity. U dítěte předškolního věku je kroužek volbou rodičů, to ještě není zájmová volba. U starších dětí to je něco jiného, tam už by se měl objevit opravdový zájem o věc a ten je určitě dobré všelijak podpořit. Jestliže ovšem někdo chodí na pět kroužků, tak takový zájem je velmi plytký. Jsou děti, které projdou vším, a nikterak se jich to nedotkne. Takové kroužky mohou vést jenom k povrchnosti. Postupně dojdeme k tomu, že devět řemesel, desátá bída.

DĚTI ULICE.
Při volné hře venku se děti učily znát své hranice i hranice ostatních. Dnešní přeorganizovanost je o leccos ochuzuje.

Foto: Lukáš Gavlovský

V čem dítěti škodí, když mu příliš organizujeme život?

Když jim dáváme hodně podnětů, tak si neumějí samy vybrat, pokud příliš dbáme na bezpečnost, tak je nenaučíme počítat s nějakým nebezpečím. Děti také rychleji stárnou v tom smyslu, že začnou mít problémy dospělého člověka, který je zahlcen povinnostmi. Nadměrná stimulace je pro ně velmi náročná, ale nedokážou si říct, že je to unavuje. Podle lékařů dnes až polovina dětí bere prášky buď na zklidnění, nebo na povzbuzení. Nemoc je somatizovaný stres, tělo se brání, když cítí někde nedostatek. Pomoci může i obyčejná rodičovská pozornost a vědomí, že dítě nemusí být ve všem nejlepší.

Jak se zrychlený tep doby a vysoké nároky kladené na děti projeví, až jednou budou velké?

Kdybych měla spekulovat, tak vymizí ze života určité kvality. V momentě, kdy se dostanou do nečekaných situací, nebudou vědět, jak se s nimi vypořádat. Navíc spousta věcí, které nejsou racionální a nevedou k nějakému bezprostřednímu výsledku a zisku, je krásných a život obohacujících. O tohle se lidé ošidí.

Až pětina dětí má u nás odklad školní docházky. Jsou na tom tak špatně?

To je takové české specifikum, ten počet je zarážející. Hlavním důvodem pro odklad je u nás problém s řečí a komunikace vůbec. Nedaří se mi ale rozklíčovat, zda je to záležitost dětí, nebo jejich rodičů, kteří jsou přesvědčeni, že je pro ně i dítě výhodnější jít do školy později. Myslím si, že proces je nastaven špatně. My připravujeme děti na školu, ale škola by se správně měla připravovat na děti a měla by počítat s tím, že

jedinci, kteří tam přijdou, nebudou všichni nalajnovaní na stejnou startovací čáru.

Spousta dnešních dětí to má ve škole těžké i kvůli tomu, že neposedí. Co je podle vás příčinou nárůstu hyperaktivity?

Děti mají dneska velice zatížený zrak, v jejich zorném poli se pořád něco hýbe. Zátěž z prostředí je u nich podstatně větší, než bývala dříve, kdy rádius dětí byla světnice, rodný dvorek, pole a louky. Na dnešní malé dítě působí na ulici tolik zvukových, světelných i pohyblivých vjemů! A k tomu jim ještě nad kočárek rodiče zavěšují rampičky a hejblátka, aby se měly na co koukat. A totíž mají i nad postýlkou. Já kdybych měla takhle usínat, tak bych se z toho zbláznila. A my to děláme dvouměsíčnímu dítěti! Kromě toho na dítě působí velká mobilita – veze se v autě, létá letadlem, jezdí na kole, v metru, to jsou všechno situace, které mohou křehkoučkovou nervovou soustavu velmi zatížit.

Jaká matka jste byla vy?

Tehdy (v 60. letech, pozn. red.) se racionalizovala výchova, říkalo se například, že umělá výživa je kvalitní, a radilo se, jak ji správně dávkovat. Děti se neměly vůbec rozmazlovat, když brečely, tak se neměly chovat, aby si na to nezvykly. Já jsem se ale řídila vlastním úsudkem. Můj švagr byl doktor, jeho žena také, a vychovávali syna přesně podle té vědecké příručky. Chlapec neprosplával, byl dokonce tak předávkovaný doporučeným vitamínem D, že se mu na určitou dobu zastavil vývoj. Člověk na tom jasně viděl, že kontrola rozumem musí být. Názory se mění, každý si musí najít svou vlastní cestu. Rozhodně se nespolehejte jen na příručky.

Radka Smejkalová ■